

Katarzyna Łukowska

Recenzja wydawnicza książki Pani Danuty Rode pt. „Psychologiczne i relacyjne wyznaczniki przemocy domowej. Charakterystyka sprawców”.

„Aby pomóc trzeba poznać i zrozumieć” – takim przesłaniem zdawała się kierować Autorka książki, dokonując analizy psychologicznej zarówno mężczyzn, jak i kobiet stosujących przemoc. Książka jest znakomitym narzędziem dla wszystkich osób pracujących w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie zwłaszcza dla tych, którzy w bezpośrednim kontakcie pracują, w formule grup roboczych, z osobami stosującymi przemoc. To obowiązkowa pozycja dla psychologów, pracowników socjalnych, członków gminnych komisji, kuratorów, asystentów rodzinnych a także sędziów, prokuratorów i policjantów. Lektura publikacji pozwala lepiej rozumieć źródła przemocy, odpowiada na pytania „dlaczego spośród wielu możliwych sposobów zachowania osoba wybiera właśnie przemoc?” Jej szczególną zaletą jest pokazanie różnych typologii sprawców przemocy wyłonionych na podstawie pionierskich badań zrealizowanych w Polsce. To książka dobrze napisana, ważna z punktu widzenia praktycznego; interwencyjnego i psychoterapeutycznego. Zdecydowanie polecam!

Katarzyna Łukowska,
psycholog kliniczny,
członek Zespołu Monitorującego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy MRPiPS,
Zastępca Dyrektora PARPA

Prof. dr hab. Józef K. Gierowski

Recenzja wydawnicza książki Pani Danuty Rode pt. „Psychologiczne i relacyjne wyznaczniki przemocy domowej. Charakterystyka sprawców”.

Przekazana do recenzji praca jest udaną próbą szerokiej i wielokierunkowej analizy psychologicznych i relacyjnych wyznaczników przemocy domowej ze szczególnym uwzględnieniem charakterystyki sprawców. Danuta Rode od wielu lat zajmuje się psychologicznymi uwarunkowaniami przemocy w rodzinie. Tym problemom poświęcona była zarówno jej praca habilitacyjna (2010), jak i wiele późniejszych publikacji naukowych. Recenzowana monografia jest swoistym podsumowaniem badań Autorki właśnie z okresu ostatniej dekady, jak także ogólniejszych i bardziej teoretycznych refleksji nad psychologicznym kontekstem przemocy w rodzinie.

W świetle literatury przedmiotu, w tym zwłaszcza wyników licznych badań empirycznych, przemoc w rodzinie jest zjawiskiem bardzo złożonym i skomplikowanym, a sama kwalifikacja prawna czynu zabronionego niewiele jeszcze mówi o osobie sprawcy, jego osobowości, sytuacji, w której dochodzi do naruszenia prawa, czy też motywacji i sposobie przestępnego działania (modus operandi). Za konkretną kwalifikacją prawną kryją się najczęściej bardzo zróżnicowane zjawiska i procesy psychologiczne uzasadniające bezwzględną konieczność wprowadzenia do grupy wyodrębnionej w oparciu o kryteria prawne, kryteriów stricte psychologicznych. Dotyczyć mogą one zarówno zmiennych osobowościowo-motywacyjnych, jak i wybranych właściwości samego przestępnego działania (zachowania), a także relacji, jakie zachodzą między sprawcą a ofiarą, oraz szerszego sytuacyjnego tła przestępstwa.

Autorka książki ma pełną świadomość opisanych powyżej prawidłowości i wynikających z niej implikacji metodologicznych, dlatego odpowiedzi na pytanie o przyczyny przemocy w rodzinie poszukiwała w różnych bardzo układach czynników osobowościowo-sytuacyjnych, zakładając brak jakiegokolwiek niemal homogenności badanego zjawiska, zwłaszcza pod względem psychologicznym. Trudno nie przyznać racji, sformułowanej we wprowadzeniu do recenzowanej książki przez Autorkę, iż pomimo dość licznych badań dotyczących charakterystyki psychologicznej sprawców i osobowościowej kategoryzacji typów osób dopuszczających się aktów przemocy, wciąż poszukuje się czynników kształtujących określone kategorie cech czy typy sprawców w zależności od płci. Stosunkowo mało wiadomo także na temat czynników kształtujących określony typ sprawcy działający w obszarze bliskich relacjach w rodzinie, a także specyficznej dynamiki relacji zachodzących między sprawcą a ofiarą, zarówno z perspektywy ofiary, jak i z perspektywy sprawcy.

Głównym i pierwszym celem poznawczej eksploracji Autorki monografii było przedstawienie przemocy w związkach małżeńskich i partnerskich przede wszystkim w aspekcie psychologicznej charakterystyki osób dokonujących aktów agresji wobec bliskich, zarówno mężczyzn sprawców przemocy, jak i kobiet. Jest to o tyle ważne, iż w dotychczasowych badaniach analizujących różnorodne typy sprawców brano głównie pod uwagę najczęściej kryteria społecznego funkcjonowania lub wyraźne symptomy zaburzeń psychicznych, nie zaś zmienne psychologiczne. W pracy ukazano typy mężczyzn – sprawców aktów przemocy – wyróżnione ze względu na profil ich cech osobowości i temperamentu, będącymi głównymi mechanizmami regulacji i integracji ich zachowania. Po raz pierwszy w polskiej literaturze poświęcono też odrębny rozdział kobietom – sprawczyniom przemocy domowej.

Powyższe zagadnienia omówione zostały w pierwszym rozdziale monografii pt. *Przemoc domowa. Dylematy definicyjne i ustalenia teoretyczne uwarunkowań*. I tak kolejno przeanalizowano kwestie dotyczące definicji przemocy w rodzinie, jej prawnego ujęcia, zagadnienia odnoszące się do teorii wyjaśniających agresję i przemoc, psychologiczny kontekst pojęcia przemocy domowej, czynniki ryzyka przemocy w rodzinie oraz biologiczne uwarunkowanie tej przemocy. Szczególnie wnikliwie omówiono charakterystykę sprawców przemocy domowej, motywy ich działania oraz osobowościową kategoryzację (typologię) mężczyzn sprawców przemocy domowej. Odrębny podrozdział książki dotyczy kobiet – sprawczyń przemocy i specyfiki stosowanej przez nie przemocy. Rozdział ten, podobnie zresztą jak i cała książka, jest jasno i konsekwentnie zredagowany, uwzględnia szeroką, najnowszą literaturę przedmiotu,

a doskonale ryciny i tabelki bardzo ułatwiają jego percepcję. Jedyne uwagi, jakie mam do tego tekstu dotyczą nieprawidłowego oznaczenia piątej edycji klasyfikacji DSM (str. 9 i następnie). Autorzy klasyfikacja odstąpili od tradycyjnej już rzymskiej numeracji zastępując ją arabską – wszystkie opracowania i podręczniki klasyfikacji taką właśnie numerację stosują. Nie jest też do końca jasne, dlaczego w swoich badaniach opisującej profile mężczyzn-sprawców przemocy domowej (strona 66 i następne) Autorka uwzględniła tylko cztery wymiary Wielkiej Piątki, wykluczając wymiar *Otwartości na doświadczenie*, tym bardziej, że trzydzieści stron dalej w opisie kobiet-sprawczyń przemocy wymiar ten jest uwzględniony i jako jedyny różnicuje sprawców pod względem płci. Myślę także, iż zdecydowanie szerszych informacji i danych dostarczyło by badanie wersją NEO-PI-R niż zastosowaną NEO-FFI. Być może nie było jeszcze wtedy szerszej i nowszej, polskiej wersji narzędzia.

Drugim głównym celem pracy było zobrazowanie relacji w związku z problemem przemocy, przy wykorzystaniu pojęcia i konstruktów uzależnienia. Z wielu badań wynika, iż specyficzna relacja jest widoczna zarówno w dynamice i stadialności przeżyć ofiar i sprawców, jak i w zakresie strategii działania sprawców – osób dokonujących aktów przemocy oraz w zachowaniu samych ofiar. To bardzo nowatorskie, a zarazem oryginalne podejście do psychologicznej analizy procesów i mechanizmów generujących przemoc domową, ujmowane właśnie z perspektywy relacyjnej. Powyższe zagadnienia omawia rozdział trzeci książki zatytułowany Relacje w związku z problemem przemocy – mechanizm uzależnienia. Przeanalizowano w nim kolejno wyznaczniki uzależnienia sprawcy w relacji przemocy, wyznaczniki uzależnienia ofiary w relacji przemocy oraz omówiono na koniec błędne koło uzależnienia w bliskich relacjach przemocy między dorosłymi.

Ostatni, trzeci z ogólniejszych z problemów, któremu poświęcona jest książka, dotyczy próby odpowiedzi na pytanie dotyczące zagadnień motywacyjnych spotykanych w populacji sprawców przemocy domowej. Odnosi się on, biorąc bardziej konkretnie, do podstawowego pytania, które stawia się wobec motywacji osób krzywdzących swoich bliskich. Wykorzystanie wiedzy dotyczącej motywacji to odwołania się do tych konstruktów psychologicznych, które są w stanie oddać złożony, skomplikowany a niejednokrotnie niepowtarzalny układ czynników i procesów prowadzących do naruszenia obowiązujących standardów społecznych i prawnych. Głównym zadaniem psychologii motywacji jest odpowiedź na pytanie o przyczyny ludzkiego postępowania, także tego społecznie nieakceptowanego, naruszającego ustalony porządek prawny. Psychologia motywacji należy do tych koncepcji psychologicznych, które są w stanie uwzględnić i opisać wszystkie niemal zmienne leżące u podstaw zachowania przestępczego, w ich wzajemnych funkcjonalnych relacjach. Najogólniej biorąc psychologia motywacji zajmuje się wyjaśnianiem ukierunkowania, trwałości i intensywności zachowań, przy czym punktem wyjścia dla tłumaczenia konkretnych działań będą różnice w zachowaniach poszczególnych osób oraz ciągłość i zmiana w przekroju tych zachowań. U podłoża większości teorii motywacji jako pewnego fenomenu psychologicznego leży założenie, że każde ludzkie zachowanie jest motywowane, a więc ma swoją przyczynę. Poznanie, wyjaśnienie i zrozumienie powodów ludzkiego zachowania przestępczego stanowi wyzwanie zarówno dla prawników, jak i psychologów, ma bowiem znaczenie nie tylko dla rozstrzygnięcia konkretnej sprawy, ale także może znaleźć odzwierciedlenie w działaniach profilaktycznych, wychowawczych, interwencyjnych, terapeutycznych czy prewencyjnych. W przypadku ocenianej monografii chodzi o taki model procesów i mechanizmów motywacyjnych, który może zostać wykorzystany w diagnozie sprawstwa przemocy w rodzinie. Autorka książki relacjonując poszczególne obszary przemocy domowej wykorzystywała szerzej wyniki swoich nowszych badań własnych, które dają pewien obraz kategoryzacji sprawców, ich motywów i relacji z ofiarą. Powyższe kwestie omawia i rozwija rozdział czwarty pracy pt. Model diagnozy motywacji sprawstwa przemocy w relacjach rodzinnych.

W podsumowujących monografię refleksjach końcowych (rozdział 5 książki) Autorka zasygnalizowała także znaczenie modelu ustrukturyzowanej oceny ryzyka zachowań związanych z przemocą, jej szacowaniem i monitorowaniem a zwłaszcza zarządzania ryzykiem omawianego typu.

Cenne jest, iż praca stanowi propozycję spojrzenia na analizowane kwestie z różnych perspektyw. Książka stanowi doskonałą płaszczyznę do dyskusji, refleksji i dalszych badań oraz analiz przeprowadzonych zarówno w środowisku akademickim, jak i wśród praktyków. Chociaż ma ona niewątpliwie interdyscyplinarny charakter, to podstawowa analiza badawcza, przyjęty model teoretyczny, zastosowane metody i procedury analizy wyników ujmują badaną problematykę z perspektywy psychologii, a w szczególności psychologii sądowej. Autorka recenzowanej monografii zdołała przezwyciężyć, w sposób co najmniej satysfakcjonujący, większość trudności i pułapek metodologicznych, których nie uniknie się podejmując interdyscyplinarny temat badawczy na styku prawa i psychologii. Wykazała się przy tym doskonałą znajomością szerokiej literatury przedmiotu, umiejętnie ją uporządkowała, poddała ją krytycznej

analizie i częstym, wnikliwym odautorskim komentarzom. Danuta Rode dokonała bardzo szerokiego, a zarazem starannego i krytycznego przeglądu piśmiennictwa przedmiotu sięgając do ważniejszych publikacji polskich i obcojęzycznych – imponująca bibliografia książki obejmuje ponad 420 pozycji. Na jednoznacznie pozytywną ocenę zasługuje także swoboda, z jaką poradziła sobie z interdyscyplinarnym charakterem cytowanej literatury. Potwierdza to jej wysokie kompetencje merytoryczne i badawcze. Bardziej niż wystarczający jest także odautorski komentarz do referowanych poglądów i przedstawionych badań. Książka jest konsekwentnie i jasno skonstruowana, napisanym poprawnym językiem, z dużą dbałością o jasność wyводу, a tabelki i ryciny ułatwiają percepcję tekstu.

Podejmując próbę oceny całokształtu monografii należy stwierdzić, iż została ona zaplanowana i przeprowadzona prawidłowo pod względem standardów naukowych, zwłaszcza badawczych. Przeprowadzona analiza literatury i uzyskane przez Autorkę wyniki badań własnych poszerzają znacznie wiedzę o psychologicznych uwarunkowaniach kryminalnej przemocy domowej. Będą one przydatne zarówno w opiniowaniu sądowo- psychologicznym, jak i w profilaktyce, prewencji czy społecznej polityki kryminalnej. Istnieje także możliwość i potrzeba wykorzystania wyników badań w programach resocjalizacyjnych i terapeutycznych w opiece postpenitencjarnej, czy też w codziennej praktyce instytucji zajmujących się interwencją kryzysową.

Uważam, iż recenzowane opracowanie posiada trudne do przecenienia walory poznawcze i praktyczne, stanowi także inspirację do planowania i podejmowania dalszych badań nad przemocą w rodzinie. Nie mam wątpliwości, iż wielu praktyków psychologów sądowo-penitencjarnych z wielkim zainteresowaniem i satysfakcją sięgać będzie do książki Danuty Rode, znajdując tam kompedium wiedzy na temat psychologicznych aspektów przemocy i mechanizmów ją wywołujących .

Trudno też nie zauważyć, iż książka jest wyrazem własnego i oryginalnego podejścia Autorki do problemu psychologicznych uwarunkowań kryminalnej przemocy w rodzinie, znaczącym wkładem do postępu badań w tej dziedzinie, zwłaszcza w aspekcie konceptualizacji zjawiska przemocy domowej, operacjonalizacji jej mechanizmów psychologicznych, a także możliwości podejmowania działań interwencyjnych, terapeutycznych czy zapobiegawczych, prawno-prewencyjnych.

Niewątpliwie praca wnosi treści bardzo ważne dla kryminologii, w swojej istocie jest jednak, jak było to już wspomniane, książką psychologiczną, nawiązującą do psychologicznej aparatury pojęciowej, metod i standardów badawczych. W świetle zawartych w monografii treści Autorka książki jawi się nie tylko jako rzetelny, dokładny, wręcz perfekcyjny badacz, lecz także jako naukowiec umiejący dokonywać uogólnień czy syntez i dostrzegać szerszy, niejednokrotnie interdyscyplinarny kontekst swoich poczynań poznawczych.

Przekazany do recenzji tekst charakteryzuje się wysoką starannością, rzetelnością i poprawnością metodologiczną. Książka nie wymaga jakichkolwiek zmian redakcyjnych i merytorycznych, prezentuje wysoki poziom naukowy i w moim przekonaniu winna być wydana jak najszybciej w formie, w której przesłano ją do recenzji. Zapoznając się z recenzowanym tekstem nie dostrzegłem w nim żadnych usterek, nieprawidłowości merytorycznych ani treści zapożyczonych z innych utworów

Prof. dr hab. Józef K. Gierowski

Dr hab. Iwona Niewiadomska,
prof. KUL Instytut Psychologii KUL

Recenzja wydawnicza książki Pani Danuty Rode pt. „*Psychologiczne i relacyjne wyznaczniki przemocy domowej. Charakterystyka sprawców*”.

Recenzowana książka stanowi rodzaj pogłębionego studium w zakresie opisu czynników ryzyka przemocy domowej. Ważnym uzasadnieniem do wydania książki jest to, że zaprezentowane w niej mechanizmy cechujące przemoc domową zostały poparte światową literaturą przedmiotu, wynikami badań własnych Autorki oraz Jej wieloletnim doświadczeniem biegłego sędziego.

Monografia jest skierowana przede wszystkim do specjalistów z zakresu przeciwdziałania różnym przejawom patologii społecznych – m.in. psychologów, pedagogów, terapeutów, profilaktyków, pracowników socjalnych, asystentów rodziny, policjantów, wychowawców penitencjarnych. Skuteczne działania w obszarze przeciwdziałania przemocy wymagają bowiem dokładnego rozpoznania zarówno jej przejawów, jak również relacji, jakie zachodzą między sprawcą a ofiarą przemocy domowej. A właśnie takie zagadnienia zostały opisane w recenzowanej publikacji.

Przedstawiona powyżej rekomendacja stanowi wstęp do przedstawienia struktury książki. Monografia składa się z pięciu rozdziałów. Rozdział pierwszy został poświęcony charakterystyce przemocy domowej. Autorka zaprezentowała w nim definicje analizowanego zjawiska, koncepcje wyjaśniające agresję i przemoc, w tym również wielowymiarowe czynniki ryzyka przemocy w rodzinie. W rozdziale drugim zostały ukazane zagadnienia dotyczące charakterystyki sprawców przemocy domowej z uwzględnieniem różnic płciowych w tym zakresie. Rozdział trzeci zawiera analizy wskazujące na znaczenie relacji zachodzących między sprawcą a ofiarą przemocy w kontekście nakręcania spirali zachowań agresywnych. Rozdział IV ukazuje model diagnozowania motywacji sprawstwa przemocy w relacjach rodzinnych. W rozdziale piątym zawarto wnioski końcowe – m.in. dotyczące możliwości zarządzania ryzykiem przemocy domowej.

Dr hab. Iwona Niewiadomska